

Держач Т. В.

Международный гуманитарный университет

РОЛЬ ВТО В ГЛОБАЛЬНОМ ИЗМЕРЕНИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИК**Резюме**

В статье рассматривается принципиально новый подход к анализу роли ВТО в мировой экономике с использованием понятия глобального измерения национальной экономики. Анализируется отличие Декларации Бали от привычных документов ВТО и позиционирование в мировой торговле развитых и развивающихся стран.

Ключевые слова: ВТО, глобализация, Декларация Бали, глобальное измерение национальной экономики, синергетический эффект.

Derkach T. V.

International University of Humanities

THE ROLE OF THE WTO IN GLOBAL DIMENSION OF NATIONAL ECONOMIES**Summary**

The article considered a fundamentally new approach to the analysis of the role of the WTO in the global economy using the concept of a global measurement of the national economy. Analyzed the difference Package to Bali from the usual documents of the WTO and the ratio of world trade in developed and developing countries.

Key words: WTO, globalization, the Bali Declaration, the global dimension of the national economy, synergistic effect.

УДК 338.439

Кардаш О. Л.

Національний університет водного господарства та природокористування

ДОСЛІДЖЕННЯ СТІЙКОСТІ СИСТЕМИ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Виділено індикатори стійкості продовольчої безпеки. Проведено діагностику індикаторів стійкості системи продовольчої безпеки України. Розроблено рекомендації щодо підвищення стійкості системи продовольчої безпеки України.

Ключові слова: стійкість, продовольча безпека, самозабезпеченість, продовольчі резерви, волатильність.

Постановка проблеми. Продовольча безпека є системоутворюючою категорією, яка вимагає детального вивчення її сутності з використанням системного підходу, що дозволить концептуально вірно визначити національну стратегію її досягнення.

Досягнення продовольчої безпеки слід розглядати як специфічну властивість динамічних систем, як комплексний критерій оцінювання її якості, який визначається станом кожної з її підсистем. Тільки стійка система продовольчої безпеки може виконувати покладені на неї функції, гарантуючи національну безпеку та добробут населення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні питання дослідження стійкості системи продовольчої безпеки України розглядалися у роботах вітчизняних учених О.І. Гойчук, В.А. Ільяшенко, П.Т. Саблука, О.В. Скидана. Серед зарубіжних науковців слід відзначити В. Агаєва, З. Ільїну, А. Калініна. Однак на сьогодні не розроблено чітких методичних рекомендацій щодо оцінювання індикаторів стійкості продовольчої безпеки та відсутні механізми державного регулювання її забезпечення.

Мета статті. Основною метою роботи визначено проведення дослідження стійкості системи продовольчої безпеки на основі виокремлених індикаторів та проведеного їх оцінювання.

Виклад основного матеріалу. В умовах стрімкої глобалізації та поглиблення світової продовольчої кризи стратегічно важливою і основною умовою

збереження економічної стабільності, соціальної стійкості та суверенітету України є забезпечення її продовольчої безпеки. Особлива роль в реалізації даного завдання належить комплексній оцінці складових продовольчої безпеки: доступності, достатності, стійкості, якості та безпечності.

Оскільки стійкість є системною категорією, стан якої формується в результаті взаємодії великої кількості показників, тому при її оцінці, на нашу думку, необхідно враховувати їх комплексний взаємовплив. Відповідно, пропонуємо оцінювати стійкість системи продовольчої безпеки України за допомогою індикаторів:

- індекс самозабезпечення продуктами харчування;
- індекс запасів зерна;
- індекс волатильності.

Однією з умов стійкості системи продовольчої безпеки України є досягнення нею самозабезпечення основними продуктами харчування. Продовольче самозабезпечення передбачає задоволення основної частини потреб у продуктах харчування за рахунок продуктів вітчизняного виробництва, що обумовлює незалежність держави у задоволенні базових потреб своїх громадян.

Основною продовольчого самозабезпечення України виступає розвиток сільськогосподарського виробництва. Динаміка індексу обсягів сільгоспвиробництва, а також індексів виробництва продукції рослинництва та тваринництва представлена на рис. 1.

Рис. 1. Динаміка індексів обсягів сільськогосподарського виробництва [1, с. 137]

Аналіз індексу обсягів сільськогосподарського виробництва у 2008-2012 рр. свідчить про досить нестабільну його динаміку. Так, у 2009 р. індекс обсягу сільськогосподарського виробництва порівняно з 2008 р. склав 98,2%, що було обумовлено значним зниженням виробництва продукції тваринництва на 33,3%. Подальше збільшення індексу обсягів сільськогосподарського виробництва спостерігалось уже в 2011 р. до рівня 119,9%, яке також супроводжувалось збільшенням індексу виробництва продукції тваринництва з 95,9% до 130,4%.

У 2012 р. індекси виробництва як всієї сільськогосподарської продукції, так і продукції тваринництва зменшилися на 24,4% та 38,5% відповідно. Індекс обсягу виробництва продукції рослинництва мав більш стійку динаміку та протягом 2009-2012 рр. він постійно зростає.

Важливість продукції сільського господарства обумовлена не лише потребою людей у продуктах харчування, а й тим, що вона виступає важливою сировиною для промислового виробництва та предметом міждержавних економічних відносин.

З метою оцінки продовольчої самозабезпеченості України проведено аналіз виробництва основних продуктів харчування на одну особу (табл. 1).

Аналіз даних табл. 1 вказує на те, що виробництво більшості продуктів харчування на одну особу в період з 2008 по 2012 рр. мало тенденції до зростання: виробництво олії у 2012 р. у порівнянні з 2008 р. зросло на 110,50%, цукру – на 38,81%, яєць – на 30,17%, овочів та баштанних культур – на 29,64%, картоплі – на 21,04%.

Менш значне зростання виробництва спостерігалось для м'яса і м'ясопродуктів, плодів, ягід та винограду. Скорочення виробництва було характерним для хліба і хлібних продуктів – на 11,75%, риби і рибопродуктів – на 9,7%, молока і молочних продуктів – на 1%.

Незважаючи на тенденцію покращення самозабезпечення України продуктами харчування, спостерігається ряд негативних тенденцій у виробництві продукції як тваринництва, так і рослинництва.

Протягом 2008-2012 рр. посилилася диспропорція структури виробництва продукції рослинництва, внаслідок зростання виробництва технічних культур (цукрових буряків, насіння соняшнику), при одночасному зменшенні виробництва зернових і зернобобових культур, картоплі, овочів. Оскільки зернові та овочеві культури є основою забезпечення продовольством населення, зменшення обсягів їх виробництва є несприятливим чинником для стабільності продовольчого ринку України.

Незадовільні показники виробництва продукції тваринництва пов'язані із збитковістю виробництва більшості видів м'ясної продукції. У 2008-2012 рр. значно зменшилося поголів'я великої рогатої худоби та відбулася глибока деконцентрація тваринництва.

В якості основи для визначення пріоритетів аграрної політики України автором запропоновано використати індекс самозабезпечення продуктами харчування, результати розрахунку якого наведені у табл. 2.

В основу розрахунку індексу самозабезпечення продуктами харчування покладено відношення величин вітчизняного виробництва продуктів харчування не до ємності ринку, як запропоновано у вітчизняній методиці визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, а до раціональних норм їх споживання, що враховують достатнє в кількісному й повноцінне в якісному відношенні фізіологічно повноцінне харчування, що сприяє збереженню здоров'я, високій фізичній і розумовій працездатності, а також активному довголіттю населення.

Оптимальний рівень індексу продовольчого самозабезпечення України виступає предметом наукових дискусій, проте відповідно до міжнародних критеріїв продовольче самозабезпечення досягається при 80% споживанні вітчизняного продовольства [2, с. 86]. Згідно з даними нормами, можна вказати на достатній в основному рівень самозабезпечення України продуктами харчування (від 77%

Таблиця 1

Виробництво продуктів харчування [1, с. 136]

(на одну особу за рік, кг)

№ з/п	Назва продукту харчування	Роки				
		2008	2009	2010	2011	2012
1	М'ясо і м'ясопродукти	41,08	41,58	44,76	46,81	48,46
2	Молоко і молочні продукти	253,47	251,84	244,54	242,05	249,52
3	Яйця, шт.	322,06	345,19	370,79	407,95	419,23
4	Риба і рибопродукти	4,95	5,20	4,43	4,27	4,47
5	Цукор	33,86	27,66	39,24	56,46	47,00
6	Олія	42,37	62,89	67,41	71,35	89,19
7	Картопля	421,23	426,59	406,63	529,43	509,87
8	Овочі та баштанні продовольчі культури	182,95	194,71	192,89	230,61	237,17
9	Плоди, ягоди та виноград	41,36	45,27	46,83	52,79	54,06
10	Хліб і хлібні продукти	1148,49	998,44	853,72	1239,02	1013,51

Таблиця 2

Результати розрахунку індексу самозабезпечення продуктами харчування*

№ з/п	Назва продукту харчування	Роки				
		2008	2009	2010	2011	2012
1	М'ясо і м'ясопродукти	0,51	0,52	0,56	0,59	0,61
2	Молоко і молочні продукти	0,67	0,66	0,84	0,83	0,86
3	Яйця, шт.	1,11	1,19	1,28	1,41	1,45
4	Риба і рибопродукти	0,25	0,26	0,22	0,21	0,22
5	Цукор	0,89	0,73	1,03	1,49	1,24
6	Олія	3,26	4,84	5,19	5,49	6,86
7	Картопля	3,40	3,44	3,28	4,27	4,11
8	Овочі та баштанні продовольчі культури	1,14	1,21	1,20	1,43	1,47
9	Плоди, ягоди та виноград	0,46	0,50	0,52	0,59	0,60
10	Хліб і хлібні продукти	11,37	9,89	8,45	12,27	10,03
Індекс самозабезпечення продуктами харчування		0,78	0,77	0,81	0,82	0,83

* – розраховано автором

у 2009 р. до 83% у 2012 р.), але занепокоєння викликає самозабезпечення рибою та рибопродуктами (від 21% до у 2011 р. 26% у 2009 р.), м'ясом і м'ясопродуктами (від 51% до 61%), плодами та ягодами (від 46% до 60%), а також молоком і молочними продуктами (від 66% у 2009 р. до 86% у 2012 р.). Саме по групах продуктів харчування з низьким індексом самозабезпечення спостерігається недостатність споживання їх населенням.

Потужний агропромисловий комплекс виступає основою продовольчого забезпечення, але не є його достатньою умовою, оскільки достатність продовольчого харчування визначається ще й платоспроможним попитом населення на продовольство, рівнем волатильності цін на продукти харчування та надійністю міжнародних продовольчих зв'язків.

Розвиток ринку зерна виступає пріоритетом державної агрополітики, оскільки дає можливість не тільки забезпечити внутрішні потреби України у продовольчому, насінневому та фуражному зерні, а й нарощувати експортний потенціал країни. Структура витрат зернових культур, зображена на рис. 2, підтверджує можливість перетворення України на потужного експортера зерна.

Рис. 2. Структура розподілу загального використання зерна і зернових культур в Україні [1]

Аналіз структури загального використання зерна і зернових культур в Україні протягом 2008-2012 рр., вказує, що найбільша частка витрат припадала на експорт зернових – від 33,5% у 2011 р. до 50,1% у 2009 р. Витрати на корм

складали від 26,8% у 2009 р. до 36,9% у 2011 р. На фонд споживання було використано лише 13-16% загального виробництва зернових, інші витрати (які включають витрати на посів, переробку на нехарчові цілі, інші витрати) складали 10-14,4%.

З метою підтримки необхідного рівня продовольчої безпеки, становлення рівноваги на ринку сільськогосподарської продукції та запобіганню необґрунтованому зростанню цін на продовольство в Україні функціонує Аграрний фонд. Пріоритетним завданням Аграрного фонду є формування державного інтервенційного фонду – державного запасу окремих видів сільськогосподарської продукції, який повинен гарантувати продовольчу безпеку держави.

Важливим показником продовольчої безпеки України виступає співвідношення між обсягами продовольчого зерна у державному інтервенційному фонді та обсягами внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно, яке було розраховано за допомогою індексу запасів зерна (результати розрахунку представлені у табл. 3). Порогові значення індексу запасів зерна встановлені законодавчо на рівні: у 2008 р. – 14%; у 2009 р. – 16%; у 2010 та наступних роках – 20%.

Таблиця 3

Результати розрахунку індексу запасів зерна

№ з/п	Назва показника	Роки				
		2008	2009	2010	2011	2012
1	Запаси зерна в інтервенційному фонді, на кінець року, тис. т*	1593	1536	1105	1558	1680
2	Обсяг внутрішнього споживання, тис. т	7021	6860	6808	6730	6653
3	Індекс запасів зерна	0,23	0,22	0,16	0,23	0,25

Незважаючи на те, що у 2008-2012 рр. запаси зерна в інтервенційному фонді перевищували встановлені порогові значення, проте недосконалість механізмів ціноутворення, відсутність максимально наближеної до безпосередніх виробників інфраструктури зберігання зерна, а також недостатність фінансування Аграрного фонду не давали можливості суттєво сповільнити зростання цін. Динаміка коливання цін є головною ознакою функціонування ринку, од-

нак, нестійкість продовольчих цін призводить до ризиків і непередбачуваних ситуацій, які пов'язані, перш за все, з продовольчою безпекою населення.

Мірою зміни внутрішніх цін на продовольство виступає індекс волатильності, який, згідно з методологією ФАО, розраховується як стандартне відхилення індексу споживчих цін за попередні п'ять років [3].

Динаміка індексу волатильності продовольчих цін в Україні та світі представлена на рис. 3.

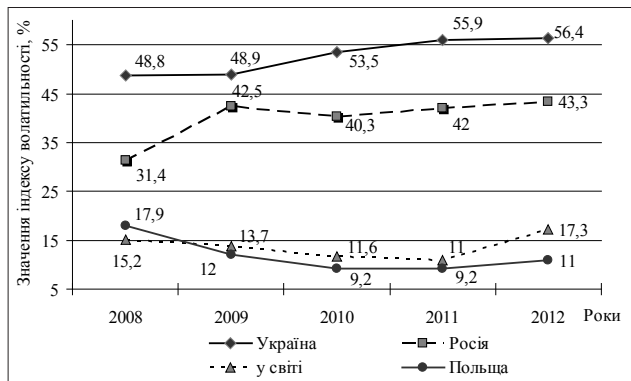

Рис. 3. Динаміка індексу волатильності продовольчих цін

Протягом 2008-2012 рр. для індексу волатильності продовольчих цін України була притаманна тенденція до зростання, а його значення значно перевищувало середній рівень для країн світу та рівень індексів волатильності країн-сусідів України – Російської Федерації та Польської Республіки. Волатильність продовольчих цін в Україні негативно вплинула на стан продовольчої безпеки, збільшивши фінансові ризики на аграрному ринку та стримавши притік інвестицій.

Висновки та рекомендації. Проведений аналіз показників стійкості системи продовольчої безпеки України вказує на неналежний рівень самозабезпечення основними продуктами харчування: рибою та рибопродуктами, м'ясом і м'ясопродуктами, плодами і ягодами, а також молоком і молочними продуктами.

Наявний рівень формування запасів зерна в інтервенційному фонді України є достатнім для цінової стабілізації та зниження рівня волатильності продовольчих цін. Відтак, в основу державного регулювання стійкості системи продовольчої безпеки має бути покладено проведення товарних та фінансових інтервенцій з метою зниження во-

латильності продовольчих цін, стимулювання вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції та продовольства.

Особлива державна увага повинна бути приділена галузі тваринництва з метою підвищення рівня самозабезпечення. Оскільки система продовольчої безпеки формує та проявляє свої властивості при взаємодії із зовнішнім середовищем, нагальним виступає також питання формування системи моніторингу загроз та механізмів протидії їм.

В основу вибору пріоритетів державного регулювання продовольчої безпеки пропонуємо покласти національну стратегію продовольчої безпеки, яка на сьогодні потребує доопрацювання та законодавчого закріплення.

Важливим вважаємо також проведення чіткого виділення суб'єктів державного регулювання продовольчої безпеки з окресленням їх компетенції та встановлення тісного взаємозв'язку між ними. Ключовим органом державної влади з регулювання та забезпечення продовольчої безпеки України визначаємо Міністерство аграрної політики та продовольства. Однак, оскільки на сьогодні повноваження міністерства обмежуються лише частковими регуляторними функціями у окремих сферах продовольчої безпеки, вказуємо на необхідність надання Мінагропродовольству конкретного переліку повноважень щодо регулювання продовольчої безпеки. З цією метою пропонуємо в його складі виділити окремих орган, на який будуть покладені функції проведення комплексного аналізу даних моніторингу продовольчої безпеки, прогнозування появи та розвитку зовнішніх та внутрішніх загроз, оцінки продовольчої безпеки, розробки пропозицій щодо необхідності застосування тих чи інших інструментів державного регулювання продовольчої безпеки, оцінки результатів державного регулювання.

Реалізацію поставлених завдань державного регулювання продовольчої безпеки України пропонуємо здійснювати з врахуванням внутрішніх та зовнішніх загроз продовольчої безпеки, виявлених під час наступного етапу організації державного регулювання, – моніторингу.

Система моніторингу продовольчої безпеки повинна зосереджуватися на зовнішніх викликах, пов'язаних із: зростанням ресурсних дисбалансів у світі, стрімким зростанням кількості населення планети, лібералізацією міжнародної торгівлі, підвищенням конкуренції на світових продовольчих ринках, швидким розвитком біоенергетики, нестабільністю світових фінансових ринків.

Список літератури:

1. Інформація Держстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Гойчук О.І. Продовольча безпека : монографія. – Житомир : Полісся, 2004. – 348 с.
3. Price volatility in agricultural markets. FAO// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>.

Кардаш О. Л.

Національний університет водного господарства и природопользования

ИССЛЕДОВАНИЕ УСТОЙЧИВОСТИ СИСТЕМЫ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Резюме

Выделены индикаторы устойчивости продовольственной безопасности. Проведена диагностика индикаторов устойчивости системы продовольственной безопасности Украины. Разработаны рекомендации по повышению устойчивости системы продовольственной безопасности Украины.

Ключевые слова: устойчивость, продовольственная безопасность, самообеспеченность, продовольственные резервы, волатильность.

Kardash O. L.

National University of Water Management and Natural Resources Use

RESEARCH ON THE STABILITY OF UKRAINIAN FOOD SECURITY SYSTEM

Summary

Indicators of food security stability were selected. The analysis of food security stability indicators was done. Recommendations to improve the stability of food security in Ukraine were developed.

Key words: sustainability, food security, self-sufficiency, food reserves, volatility.

УДК 347.156:331.574:63

Куцмус Н. М.

Житомирський національний агроекологічний університет

ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ:
ОЦІНКА, ПЕРЕДУМОВИ ТА НАСЛІДКИ

Досліджено існуючі методичні підходи та адаптовано методику оцінювання гендерної нерівності на сільських територіях. Проаналізовано ключові індикатори, що характеризують позиції представників різних статей у соціально-економічних процесах, та тенденції змін індексу гендерної нерівності. Доведено, що гендерна нерівність на сільських територіях є результатом особливостей функціонування сільської економіки та переважає за своїм значенням показники для міського населення.

Ключові слова: гендер, гендерна нерівність, сільські території, сільська економіка, індекс гендерної нерівності.

Постановка проблеми. Існування нерівності окремих груп людей у системі соціально-економічних відносин має множинну передумову і наслідків та обумовлює збереження бар'єрів людського розвитку. Одним з різновидів суспільної нерівності, яка властива абсолютно всім країнам світу незалежно від рівня їх розвитку, є гендерна нерівність, результатом якої є нерівноцінні можливості жінок та чоловіків у владній і освітній сферах, на ринку праці та в процесі генерування доходів, правах власності тощо. Проте сучасні системи стратифікації суспільства формуються з урахуванням особливостей соціально-економічної культури, тенденціями якої є поступове поширення гендерних знань, орієнтація на розвиток ідей ефективного використання людського потенціалу чоловіків та жінок, зменшення дискримінації за ознакою статі, забезпечення на основі цього добробуту та соціального розвитку всього суспільства. Зважаючи на це, існує потреба в оцінці індикаторів гендерної нерівності, ідентифікації чинників, що її обумовлюють, а також виявленні впливу на економічний розвиток й зростання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багатоаспектність явища гендерної нерівності спровокувала науково-практичну проблему оцінювання її проявів в економіці та соціумі, а тому праці низки зарубіжних та вітчизняних учених пов'язуються зі спробами теоретико-методологічного обґрунтування причин її виникнення та формування адекватних методичних підходів до дослідження наслідків існування. Зокрема, необхідно виокремити наукові розробки Е. Ауфхойзер, Б. Бок, С. Герцог, Н. Грицяк, О. Деджі, М. Кім-мел, О. Кісь, Дж. Колінз, Дж. Літл, Н. Коніщевої, Т. Оедл-Вайсер, П. Пачі, С. Разаві, Є. Райзінгер, К. Сакс, Ч. Тейлор, М. Хартл, В. Хінтерляйтнер, Н. Чадороу, М. Чена, К. Якуби, які сконцентровані на методологічних та практичних особливостях імплементації гендеру в процесі економічно-

го розвитку та управління, політичну діяльність тощо. В працях Б. Браніси, А. Гайє, М. Зіглер, С. Класена, Дж. Клузмана, М. Ковацевіч, С. Твіг, Е. Забрано, Ф. О'Хара дістали розвитку методичні підходи до оцінювання гендерної нерівності. Водночас, попри ґрунтовні та багатопланові наукові дослідження, недостатньо розробленими залишаються положення щодо причин існування та особливостей оцінювання гендерної нерівності на сільських територіях. Актуальність, теоретична та практична значимість зазначених проблем, їх недостатнє висвітлення у вітчизняній і зарубіжній економічній літературі зумовили напрям даного дослідження.

Метою статті визначено адаптацію методики дослідження гендерної нерівності до сучасних умов розвитку сільських територій, встановлення передумов та наслідків існування гендерних асиметрій в соціальній та економічній сферах сільського розвитку.

Виклад основного матеріалу. Перші спроби оцінки гендерної нерівності та її впливу на економічний розвиток були здійснені у 90-х рр. ХХ ст. і спиралися на концепцію А. Сена, згідно з якою, зростання може розглядатися в якості розвитку лише у випадку його спрямованості на розширення можливостей задоволення потреб людини [10, 11]. Вони стали похідними від методів визначення індексу людського розвитку, який дозволяє ранжувати країни світу за їх соціально-економічними показниками з урахуванням тривалості життя, освіти та реальних доходів на душу населення з поправкою на купівельну спроможність. Доповнення цього індексу фактором нерівності за ознакою статі сприяло появі таких гендерно-чутливих показників, як індекс гендерного розвитку (далі – ІГР), міра гендерної рівності (далі – МГР) та показник розширення можливостей жінок (далі – ПРМЖ).

ІГР визначає нерівність між чоловіками та жінками за тими ж показниками, що використовую-